

Kitap Deęerlendirmesi

Yüz Yıllık Yanlışlık: Sovyet Yüzyılı, Yanlış Giden Neydi

Harun Kaban

Yazar

“Artık bir sanığın suçlanabilmesi için, gerçekten bir şey yapmış olması gerekiyordu ve bu hiç de yabana atılır bir değişiklik değildi.”¹

Moshe Lewin’in *Sovyet Yüzyılı** kitabı, Sovyetler’in hikayesini, Lewin’in kendi bakış açısından gayet derli toplu anlatan bir kitap. Yazar, aynı zamanda “samimi” bir sosyalist. Kitabın genel havası ise bir “Lenin apolojisi” şeklinde. Zaten kitabın temel cümlesi olan “Yanlış giden neydi?” sorusu, esasında bir zihniyetin en veciz ifadesi. Kitap bu zihniyetin temel argümanlarının adeta özeti gibi.

Ekim Devrimi’nin üzerinden geçen yüz yıldan sonra, geriye bakıldığında, yaşanan onca acı ve tecrübeye rağmen, temel bazı noktalardaki yanlışların devam ettiği, Sovyetler tecrübesini üreten zihniyetin kendini her nesilde bir şekilde yeniden ürettiğini görüyoruz.

Türkiye’de de benzer bir siyasi görüşün mevcut olduğunu biliyoruz; Sovyetler Birliği hikayesinde tüm suçlu Stalin’e atıp, “ideal sosyalizm” ile “reel sosyalizm” retoriği yapan zihniyet, yazarın da dahil olduğu bir bakış açısı Türkiye’deki “sol” kesimde çok muteber bir bakış açısı. Bu bakışa ve dolayısıyla yazara göre “yanlış giden şey”in Stalin olduğu iddia ediliyor.

“Sistem”in arızalarını görmeyen ve “yanlışlıklar”ı kişilere yükleyerek, onca acının müsebbibi zihniyeti yeniden üreten bu çıkmaz sokağı anlamak için, hem Sovyetler Birliği’nde yaşanan tecrübeyi “içeriden” bir bakış ile oku-

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 22, Sayı: 88, Güz 2017, ss. 165-168.

¹ Yazar, Kruşçev döneminde yapılan reformlardan bahsederken, Sovyet Sistemi’ndeki görece iyileşmeleri anlattığı kısımda, bu “iyileşmeler”e verdiği örnekler arasında saydığı bir “iyileşme”yi bu cümleyle tarif ediyor. Sayfa 202.

* *Sovyet Yüzyılı*, Moshe Lewin, İletişim Yayınları, 2008, Çeviren: Renan Akman, *The Soviet Century*, 2005

mak hem de neden zihniyetin kendini yeniden ürettiğini anlamak için faydalı bir okuma olabilir Sovyet Yüzyılı.

Kitabın yazarı Moshe Lewin, bir Polonya Yahudisi, 1921’de Polonya’da doğmuş.

Annesi ve babası Nazi Soykırımı’nda, toplama kampında hayatını kaybetmiş. Kendisi de doğduğu yeri terk etmek zorunda kalmış, önce Fransa’ya, sonra da İsrail’e yerleşmiş.

Lewin, yaşadığı yüzyıl açısından ilginç bir figür, 20. Yüzyıl’da yaşanan büyük felaketlerin neredeyse tümüne şahitlik etmiş ve ne yazık ki, çağın en büyük felaketlerinin doğrudan mağduru olmuş; iki büyük dünya savaşının birincisinin hemen ertesindeki ortamın içine doğmuş, ikinci dünya savaşını yaşamış, ailesi Yahudi Soykırımı’na maruz kalmış, anne ve babası toplama kampında hayatını kaybetmiş, sonrasında da kendisi Sovyet mezalimine maruz kalmış; ömrünün ilk yıllarını Nazi zulmü içinde geçirmiş, gençliğini Sovyet zulmü altında, hayatının kalan kısmını da bir nevi sürgünde tamamlamış.

Kitap, Stalin’in iktidarı nasıl ele geçirdiğini gayet başarılı tespitlerle anlatıyor. Lenin’in ölümüne yakın Stalin’in gerekirse öldürülmesi dahil, partiden uzaklaştırılmasını istemesine rağmen Stalin’in, tüm rakiplerini nasıl diskalifiye ettiğini özetliyor. Bu bölümlerde, suçun sadece Stalin’de değil, Lenin’in Stalin’in ekarte edilmesi fikrine rağmen Stalin’i küçümseyerek ve kimi zaman korkudan, kimi zaman gelen tehlikeyi fark etmemekten Stalin’le işbirliği yapan iktidar kadrolarına da suç buluyor. Kitabın ilk kısmında yer alan bu bölümlerde, Stalin yönetimi altında sistemin ve partinin nasıl yozlaştığını, bu sürecin yapıyı nasıl bir “bürokrasi diktatörlüğü”ne dönüştürdüğünü tasvir ediyor. Son derece eleştirel bir bakış açısıyla yazdığı bu bölümler, aslında kitabın temel tezlerinden en önemlisi olan “Sovyetler Birliği bir bürokrasi diktatörlüğüne dönüştüğü için çöktü, ideal sosyalizm hakim olamadığı için sistem yıkıldı.” tezinin argümanları olarak sıralanmış.

Hikayeyi “içeriden” anlatan bir eser Sovyet Yüzyılı. Bu tip eserlerde, yazarın muradı olmayan fakat anlattığı hikayenin satır aralarında çıkan şeyler çok öğretici oluyor. Kitabın temel tezinin, yazarın yer yer ağır özeleştirilerle yaşadığı bir yüzleşmenin temelinde “sistemin yanlış ellerde” olmasına çıkıyor olması, aslında sistemin temelinde yer alan ve her denemede aynı sonuçları doğuran “ideal sosyalizm” bakışının arızasını yakalayamıyor.

Ukrayna’da 7 milyon insanın ölümüne yol açan büyük kıtlık, başka birçok nedeni olsa da temelde bir “planlama” trajedisiydi. Ukrayna’nın bağımsızlık ilan edeceği endişesiyle, ayaklanmaya en müsait “sınıf” sayılabilecek “Gulak”

denilen zengin çiftçiler, çiftlikleri kamulaştırılarak çeşitli bölgelere sürgüne gönderilip, fabrikalarda, çalışma kamplarında ve sanayide istihdam edilmeye çalışılıyor. Ukrayna'da tarımın bitmesine ve insanların tam anlamıyla açlıktan ölü insanları ve çocukları yiyecek derecede trajediye varan politikanın aslında çok rasyonel bir dayanağı vardı: Başarısızlık varsa kadrolardır, nesnel koşullarda aranmamalıdır. Aslında korkunç sonuçlar doğuran sosyalist politikaları bir cümlede özetleyen bu argümanı, Stalin bir üniversitede “geleceğin kadroları”na yaptığı konuşmada şöyle özetliyor:

“Bizim için nesnel güçlükler yoktur. Tek mesele kadrolardır. İşler yürümez ya da kötü giderse bunun nedeni herhangi bir nesnel koşulda aranmamalıdır: Bu kadroların hatasıdır.” (Sayfa 50)

Dolayısıyla, ayaklanma ihtimali olan Gulak'ları yerinden edip, çiftliklerini devletleştirdiğinizde, o çiftçilerin yüzlerce yıllık birikimin bir varisi olduklarından kaynaklanan bir bilgi ve tecrübe birikimini hesaba katmanıza gerek yoktur, o insanları bir fabrikada işçi olarak kullanıp, çiftlikleri devlet memurları eliyle işletebilirsiniz. Sonuçta ortaya çıkacak olan milyonlarca insanın açlıktan ölümünün sorumlusu bıçakla keser gibi kesip attığımız bilgi ve tecrübe birikiminde değil, çiftliklere atadığımız kadroların beceriksizliğindedir.

Troçki'nin Stalin'i küçümseyip, onunla kısmi bir işbirliği yaparak zaman kazanmaya çalışması, yazara göre Troçki'nin hikayede “kaybeden” olmasının temel nedeni, ki burada haklı sayılır. Diğer Stalin muhalifi isimlerin tasfiye edilmelerinde de benzer şekilde hem kapıyı kilitlemeyen ev sahibine hem hırsıza suç buluyor. Fakat yanıldığı bir şey şu ki, sanki Stalin'in yerine bu muhaliflerden birisi gelseymiş hikayenin değişecek olduğu varsayımı.

“İki Bolşevik mültecinin -Lenin ve Buharin- 1915 yılında birbirlerine yazdıkları devrimci olasılıklar ve strateji konulu mektuplar, yüksek beklentileri ve düşünceleri hakkında bir fikir verir. O dönemde Lenin, tıpkı kendisinden on yaş küçük, romantik bir genç devrimci olan Buharin gibi, tüm dikkatini Avrupa'da, hatta dünya çapında gerçekleşecek bir devrim ihtimaline vermişti. Çoğu genç olan Bolşevikler bu devrimde belirleyici rol oynamaya hazırlanıyorlardı. Lenin ve Buharin, bütün ciddiyetleriyle, devrimi savunmak için Almanya'nın 'devrimci amaçla istila edilmesi' ihtimalini tartıştılar ama Alman solunun desteğini kazanıp kazanmaya çalışmanın gerekkip gerekmediği konusunda görüş ayrılığına düştüler. Buharin bunun zorunlu olduğunu düşünüyordu: Aksi takdirde, Almanya'da milliyetçi bir birlik oluşması ve 'istilamız'ın başarısız olması tehlikesi vardı.” (Sayfa 348)

Tartışmanın temelinin bir “istila” olduğunu bir kenara bırakırsak, “iyi niyetle” yapılan bu tartışmada, Buharin'in “demokratik hassasiyeti” gerçekten dikkat çekici. Yazar, bu tespitleri gayet eleştirel bir üslupla yapıyor, fakat “sistem karakteri”ni ihmal ederek, sorunun çözümünü “doğru kadrolar”da görüyor:

“Lenin’in ölümünden sonra ülkeyi modernleştirmeye girişenler, işe, 1917’de iktidara geldiklerinde bir devlet kurup ülkeyi parçalanmaktan kurtaran ve gelecek için büyük şeyler planlayan devrimcilerin orijinal siyasi örgütlenmesini iğdiş etmekle başladılar.” (Sayfa 389)

Yazarın sistemin temel dinamiklerini anlayamaması, bu dinamiklerin ortaya çıkardığı sorunları kişilere yüklemesi, Sovyetler’in başarısızlığını tahlil etmesini de etkiliyor; gayet yerinde tespitlerle başladığı akıl yürütmesinde çıktığı yer, bir kısır döngü olarak, arızayı “kişiler”e yükleyip, “sistem”in rolünü ıskalıyor.

Sovyetlerin istihbarat servisi KGB’nin “en parlak” döneminde görev yapmış ve esasında zihnimizdeki Sovyetler algısının mimarlarından birisi olan Yuri Andropov’un “özgür dünya” olarak tanımlanan odası, aslında Sovyetler Birliği’nin genel karakterini özetleyen bir minyatürdü:

“Eski Meydan’daki o dogmatizm kalesinde, Andropov’un çalışma odası ‘özgür dünya’ydı. Onunla bütün konuları mutlak bir özgürlükle tartışıyor ve görüş ayrılıklarını dile getiriyorlardı. Yardımcılarının birinin görüşünü onaylamadığında, peşinden hiçbir yaptırım gelmiyordu. Andropov onlara bizzat şöyle demişti: ‘Bu odada istediğimiz her şeyi söyleyebileceğimizi unutmayın. Ama kendinizi buna fazla kaptırmayın. Bu kapıdan çıktığınız anda, nerede olduğunuzu hatırlayın...’” (Sayfa 320)

Yanlış giden neydi? Stalin yerine başka biri gelse hikaye farklı gelişir miydi? Yazarın kitaptaki dayanakları sağlam eleştirileri, tespitleri sonuç olarak ortaya çıkan trajedinin sosyalizme değil, kişilere bağlı olduğunu ortaya koyuyor. Yazar sistemdeki sorunun “tam anlamıyla gerçek bir sosyalizm” olamaktan kaynaklandığını düşünüyor. “Sovyet Sistemi neydi?” sorusuna yazarın cevabı “kesinlikle sosyalist bir sistem değildi” oluyor:

“Sovyet sistemi sosyalist bir sistem miydi? Kesinlikle hayır. Sosyalizm, üretim araçlarına bürokrasinin değil toplumun sahip olmasını gerektirir. Her zaman siyasi demokrasinin derinleşmesi olarak algılanmıştır; reddedilmesi olarak değil. ‘Sovyet sosyalizmi’nden söz etmekte direktmek gerçek bir yanlışlıklar komedyasına düşmektir. Sosyalizmin gerçekleşebilir olduğu kabulü, ekonominin sosyalizasyonu ve siyasetin demokratikleştirilmesini gerektirir. Sovyetler Birliği’nde tanık olduğumuz, ekonomide devlet mülkiyeti ve ekonomik ve siyasi yaşamın bürokratikleşmesiydi.” (Sayfa 472)

Stalin’in Ukrayna’daki milyonlarca insanın ölümüne yol açan kıtlığa neden olan politikasını eleştirirken, önerdiği şey yine aynı politika oluyor: Başarısızlığın nedeni nesnel gerçeklikler olamaz, başarısızlık varsa sorun Stalin’e göre kadrolardadır, Lewin’e göre kişilerdedir!